

ימי שמחה וברכת חתנים

א. כתובות ז ע"א

אמר רבי חלבו אמר רב הונא א"ר אבא בר זבדא אמר רב: אחת בתולה ואחת אלמנה טעונה ברכה.

- ומי אמר רב הונא הכי? והאמר רב הונא אלמנה אינה טעונה ברכה!
- לא קשיא: כאן בבחור שנשא אלמנה, כאן באלמון שנשא אלמנה.
 - ואלמון שנשא אלמנה לא? והאמר רב נחמן אמר לי הונא בר נתן, תנא מנין לברכת חתנים בעשרה שנאמר 'ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה וישבו', ובוועז אלמון שנשא אלמנה הוה!
- מאי "אינה טעונה ברכה" דאמר רב הונא? אינה טעונה ברכה כל ז', אבל יום אחד טעונה ברכה.
- אלא הא דתניא "שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא שמח עמה ג' ימים" במאי? אי בבחור האמרת שבעה, אי באלמון האמרת יום אחד!
 - איבעית אימא באלמון יום אחד לברכה ושלשה לשמחה
 - ואיבעית אימא בבחור שבעה לברכה ושלשה לשמחה:

ב. ר"ן על הרי"ף מסכת כתובות דף ב. "איבעית אימא"

ומיהו איכא מ"ד דהני תרי לישני פליגי ונקטינן כלישנא בתרא דבאלמון שנשא אלמנה ג' לשמחה ויום אחד לברכה אבל בחור שנשא אלמנה ז' לברכה וז' לשמחה ולא נפישו ימי ברכה מימי שמחה דאינו בדין שיהא משכים למלאכתו ומברכים לו ברכת חתנים, אלא ודאי ז' נמי אית ליה לשמחה וכן נהגו:

ג. של"ה - כללי התלמוד (י) כלל למד

איבעית אימא ואיבעית אימא: לפעמים כשמביא תירוץ אומר "ואיבעית אימא", ולפעמים בשני התירוצים אומר איבעית אימא ואיבעית אימא. וכתב הרב שמואל סודילו (כללי שמואל פרק האל"ף סימן יח): ונראה, כי כשאומר בתירוץ השני ואיבעית אימא, שיותר טוב הוא התירוץ השני, ויש דוחק מה בתירוץ הראשון. וכשאומר בשניהם איבעית אימא, שני התירוצים הם שוין, שכל כך יפה זה כמו זה. ואשכחנא דוכתא דקאמר ואיבעית אימא ואיבעית אימא, ויש מחלוקת בין הפוסקים, איכא דמפרשי הנך איבעית אימא לא פליגי אהדדי והלכה כתרומיינו, ואיכא דמפרשי דפליגי אהדדי והלכתא כאיבעית אימא בתרא. בפרק קמא דכתובות (ז א), אמר רב הונא אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: אחת בתולה ואחת אלמנה טעונה ברכה כל שבעה כו', אלא הא דתנן כו', איבעית אימא ואיבעית אימא. ועיין בר"ן באורך שם (ד"ה אחר) מחלוקת הפוסקים, עד כאן.

ד. שולחן ערוך אבן העזר הלכות קידושין סימן סד: ב

הנושא את הבעולה צריך לשמח עמה שלשת ימים, בין בחור בין אלמון. וי"א דבחור שנשא בעולה צריך לשמוח עמה ז' ימים.

ה. ב"ח אה"ע סד "הנושא"

והא דלענין ברכה בתולה לאלמון ואלמנה לבחור שוין הן לברכה כל ז' כדלעיל סוף סימן ס"ב, ולשמחה אין דינן שוין: י"ל דברכה דהיא באה על ריבוי שמחת לבו של חתן, ובחור שלא נשא עדיין שמח טפי, ובתולה שנשאת לאלמון נמי כיון שהיא בתולה שמח טפי, ואלמון שנשא אלמנה דאינו שמח כל כך ביום אחד לברכה סגי. אבל לשמחה וימי המשתה דלתקנה דידה נתקנו כדאמרינן "שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא שמח עמה וכו'" הילכך בתולה דצריכה פיתוי טפי צריך לשמוח עמה כל ז' אפילו הוא אלמון. אבל אלמנה אינה צריכה פיתוי כל כך בג' ימי שמחה סגי לה, ובין שהוא בחור או אלמון צריך ג' ימים ולא יותר.

ו. שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - אבן העזר סימן פב

תשובה מבן המחבר שאלה נואף שנשא בעולתא דידיה אם לברך שבע ברכות כל ז' ימים: ... אי ס"ד דבתולה שעברה בזנות ואח"כ היא נישאת צריכה ז' ברכות כדין בתולה (כמו שרוצה צורבא מרבנן אחד לפסוק) א"כ קשה אמאי נקט המחבר דעת ה"א בבחור שנשא בעולה? הא אפ"ל באלמן שנשא בעולה נמי צריך לשמוח עמה ז' ימים מטעם הזה, דכיון דצריך ז' ברכות כל ז' ימים לא נפישו ימי ברכה מימי שמחה! אלא ודאי דבעולה יש לה דין אלמנה לענין ז' ברכות ובוועל שנשא בעולתא אין מברכין ז' ברכות אלא יום ראשון בלבד... וטעמא דמלתא דעיקר ברכות ז' הוא מטעם שמחתו ושמחתה וזה הוא אם לא טעמו שניהם עדיין טעם ביאה משא"כ בנוואף ונואפת כבר טעמו טעם ביאה ואין להם שמחה כי אם כמו אלמן שנשא אלמנה.

ז. רב חיים בריסקר, גר"ח על הש"ס סטנסילס 100

וביאור שיטת הרמב"ם הוא דדין ברכה בבית חתנים ודין שמחה הם שני דינים נפרדים, דדין שמחה היינו מה שחייב לשמחה תלוי בדידה אם היא בתולה או בעולה, ודין הברכה אינו תלוי בזה כלל... מיקרי "בית חתנים" כל שבעה...

ח. תשובות והנהגות ג: שצט

בענין אמירת שבע ברכות בסעודת ברית וכדומה שהחתן והכלה הזומנו לשם, מקור הדבר במאירי במסכתא סוכה (כה: ד"ה חתן וכל שושבינו) שאם לא נעשית הסעודה בשבילו כגון סעודת מילה, אף שהחתן שם אין אומרים אפילו שהשמחה במעונו, והיינו טעמא שהשמחה קיימת גם בלי החתן, בשביל המילה, ולכן אינו ראוי לברך ז' ברכות או שהשמחה במעונו שאינו ניכר שהשמחה מחמת החתונה, ומיהו אם הרבו בשמחה בכלי זמר וכדומה דניכר שמחת חתן וכלה מברכין ז' ברכות.

ט. רמב"ם הלכות ברכות פרק ב הלכה ט

בבית חתנים מברכין ברכת חתנים אחר ארבע ברכות אלו בכל סעודה וסעודה שאוכלים שם, ואין מברכין ברכה זו לא עבדים ולא קטנים. עד כמה מברכין ברכה זו? אם היה אלמון שנשא אלמנה מברכין אותה ביום ראשון בלבד, ואם בחור שנשא אלמנה או אלמון שנשא בתולה מברכין אותה כל שבעת ימי המשתה.

י. כסף משנה הלכות ברכות פרק ב הלכה ט

ומפרש רבינו דכל הנך מברכין היינו בשעת סעודה. ופנים חדשות היינו בני אדם שלא עמדו שם בברכת הנישואין ולא שמעו הברכות ולפיכך מברכין בשבילם בסעודה ראשונה ז' ברכות אבל אם עמדו שם בשעת נישואין ושמעו ז' ברכות אין מברכין ז' ברכות ואפי' בסעודה ראשונה.

והרמ"ך כתב לפי סוגיית ההלכה ברכות חתנים בסעודה נתקנו, וכיון שכן אין נכון שיפטור ברכות נישואין ברכות סעודה. ומנהגנו לברך ברכת חתנים בתוך הסעודה אף על פי שהיה כל הקהל בשעת נישואין ושמעו ברכת חתנים עכ"ל. וכ"כ הרא"ש אהא דאמרין רב אשי איקלע לבי רב כהנא יומא קמא בריך כולהו י"מ סעוד' קמייא ומיהו אם לא אכל עד הלילה מברכין דלא גרע מפנים חדשות כיון דאכתי לא אכלו בני החופה עכ"ל וכ"כ הטור וכן פשט המנהג:

יא. חתם סופר כתובות ז ע"ב

[מהדורא תנינא] "דליכא אלמנה דבצרה מיום א"י הך לישנא ק', מאי בצירא מיום א"? ומשמע לאפוקי ממ"ד דס"ל דבנושא אלמנה ביום ועושים סעודה קמיתא בלילה לא יברך ברכת חתני' שם, דהו"ל יום ב', נמצא דלא נתברכה כלל דעיקר ז' ברכות בשעת סעודה תקנו ולא בחופה כמ"ש בכ"מ פ"ב מה' ברכות, קמ"ל דלא אלא מברכי'. וכן נ"ל עיקר, דמ"ש הרא"ש דבבתולה בסעודה קמיתא בלילה ה"ל כמו פנים חדשות, ומזה הוכיח הבית שמואל (ס:ה) דבאלמנה דלא מהני פ"ח אין מברכי', י"ל הרא"ש לא הוצרך לזה אלא בבתולה שהחופה היא גמר קנין והלילה אחר החופה הו"ל יום שני, ואי לאו דסעודה מיחשב כפ"ח לא לברך, משא"כ אלמנה דחיבת ביאה קונה, א"כ עיקר הקנין הוא בלילה פשיטא שמברכי'...

יב. מנין לשבע ברכות

יב. שיטה מקובצת כתובות ז ע"ב

גופא אמר רב נחמן כו' מנין לברכת חתנים בעשרה שנאמר ויקח בועז עשרה אנשים. פי' סתמא דמילתא שלא כנסן אלא לברכת חתנים, דאי משום עדים או קנין בתרי סגיא ליה, הא לא כנסן אלא לברכה בלבד. ומפני שדבר שבקדושה הוא לברך את השם כינס עשרה. לשון הגאונים ז"ל.

יג. דברות משה, כתובות ח:א

מסתבר שהוא משום דין השמחה שאיכא בנישואין שבאסיפת עם איכא שמחה וכדאשכחן בהשמחה שניתוסף בחג הסוכות היה זה בריבוי עם, ועיין ברמב"ם פ"ח מלולב שהיתה השמחה בשביל חג הסוכות שאיכא בו מצות שמחה יתירה דבפסח ושבועות איכא רק חיוב שמחה דהבאת קרבן שמחה וגם שיהיה שמח לב, הוא ובני ביתו, בבשר ויין, ומיני מגדנות לקטנים, ובגדים ותכשיטין לנשים, כדאיתא ברמב"ם פ"ו מיו"ט ה"ז והי"ח, ובסוכות הוא עוד מצות שמחה שהוא מענין אחר שמתקבצין העם במקדש ומרקדין ומספקין וכדומה...

יד. גר"ח, מובא ברשימות שיעורים לב"ק לו:

הבחין הגר"ח זצ"ל בין שתי פרשיות שבתורה המצוות על הצדקה: פרשה אחת בראה (דברים ט"ו: ז' - י"א)... ופסוק שני בבהר (ויקרא כ"ה: ל"ה)... וביאר הגר"ח זצ"ל ששתי פרשיות אלו הן שני חיובים נפרדים, שחובת היחיד במצות הצדקה נלמדת מהפרשה בראה... ואילו בפ' בהר, "והחזקת בו גר ותושב וחי עמך", מדובר על חובת הציבור...

ובכך ניתן לפרש את המש' בפ"ג דמגילה (כג:): "ואין אומרים ברכת אבלים ותנחומי אבלים וברכת חתנים כו' פחות מעשרה", לכאן קשה למה במצוות אלו של חסד בעלמא זקוקים לעשרה? אכן ע"פ יסודו של הגר"ח זצ"ל מוסברת שכן בכל מצוות של חסד כמו בצדקה מלבד חובת היחיד קיימת גם חובת הציבור, ומשום כך מצריכים עשרה בברכת אבלים ובברכת חתנים, דהיינו ציבור בעד קיום החסד של הציבור.

טו. שיטה מקובצת מסכת כתובות דף ז עמוד ב

ועוד כתבו בתוספות שאין קרוי פנים חדשות אלא כשבא אדם חשוב דלא הוה תמן מעיקרא שראוי להרבות שמחה בשבילו ואשה לאו בת הכי כלל אף על פי שהיא חשובה שאין פנים חדשות אלא למי שראוי להמנות בעשרה של ברכת חתנים

טז. רמב"ם הלכות ברכות פרק ב הלכה ט

בבית חתנים מברכין ברכת חתנים אחר ארבע ברכות אלו בכל סעודה וסעודה שאוכלים שם, ואין מברכין ברכה זו לא עבדים ולא קטנים

יז. ר' יואל ולוולסקי, חיוב נשים בברכת חתנים, תחומין ט'

יש לשים לב שהרמב"ם הביא את החיוב לומר בבית החתנים את ברכת חתנים - שבלשונו הוי הברכה "אשר ברא" - בהלכות ברכת המזון. שכמו שבשבת המברך מוסיף "רצה" (הלכות ברכות, פרק ב, הלכה ה'), ובחנוכה ובפורים מוסיף "על הנסים" (שם, הלכה ו'), וכשנמצא כאורה בשולחנו של אחר מוסיף ברכת האורח (שם, הלכה ז'), וכשנמצא בבית אבל מוסיף "דיין אמת" (שם, הלכה ח'), כך כשנמצא בבית חתנים מוסיף ברכת חתנים (שם, הלכה ט'). והחובה כנראה לשיטתו חובת היחיד שנתחייב בברכת המזון, ולא טעון מנין או נוכחות פנים חדשות. (וזה מזכיר את דברי רבינו משולם: חדא מלתא היא דברכת המזון גורם לברכת נישואין", תוס ד"ה שאין, פסחים קב, א). הוסיף הרמב"ם בהלכה ט' ש"אין מברכים ברכה זו לא עבדים ולא קטנים", והשמיט נשים למרות שבדרך כלל מזכיר נשים, עבדים וקטנים בחדא מחתא. הסיבה לכך היא כנראה שעבדים אינם בתורת גיטין וקידושין (קידושין מא, ב) וא"כ אינם מברכים ברכה זו, כמו שהסביר ספר המנוחה (וגם קטנים שלא הגיעו לגיל נשואים פטורים). אך נשים שהן בתורת גיטין וקידושין מברכות ברכה זו... אך הרמב"ם הוא דעת יחיד בזה שחיוב ב"ח קשור לחיוב ברכת המזון, שנפסקה ההלכה שיחיד בעצמו אינו מברך ב"ח, וגם אנו נוהגים להשתמש בשני כוסות כדי להפריד בין מצוות ב"ח למצוות ברכת המזון. הלכה למעשה, ברכת חתנים אינה חובת היחיד וגם לא חובת הציבור, אלא החיוב נובע מהחיוב לברך בזימון. וכך נפסק בשו"ע (אה"ע ס"ב) ש"ברכת אשר ברא אינו צריך י' (הגה: ומ"מ ג' בעינין)" (שם, סעיף ד'), והסביר הגר"א (שם, ס"ק י"ב): "שיהא ברכת זימון", שאין שם סעודת חו"כ בלי ברכת הזימון, שהיא המחייבת את ב"ח

יח. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן נו

וממילא לא יתחייב גם בז' ברכות מאחר דלא חייבו אלא לעשרה ואף אשר ברא לא חייבו אלא לשלשה ולכן כיון שלא מתחייב בזימון דעשרה ואף לא לשלשה לא מתחייב בהז' ברכות ולא באשר ברא.

מנין להצריך י' לברכת חתנים?

יט. כתובות ז ע"ב

אמר רב נחמן, אמר לי הונא בר נתן, תנא: מנין לברכת חתנים בעשרה?

- שנאמר "ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה."
- ורבי אבהו אמר מהכא "במקהלות ברכו אלקים ד' ממקור ישראל."

כ. סעודת שבע ברכות

<https://din.org.il/2012/02/21/%D7%A1%D7%A2%D7%95%D7%93%D7%AA-%D7%A9%D7%91%D7%A2-%D7%91%D7%A8%D7%9B%D7%95%D7%AA/>

כא. משנה ברורה סימן ריט ס"ק ו, ושעה"צ ס"ק ז

(ו) בפני עשרה - עם בעל הנס:

שער הציון סימן ריט ס"ק ז: כן כתב בבאר היטב בשם פוסקים, ואף על גב שכתב דהראנ"ה חולק [ונמשכו אחריו איזה אחרונים], אף על פי כן נראה דיש להקל, וסמך לדבר, דהא כל דין דעשרה ילפינן מ"וירוממוהו בקהל עם", אם כן כמו גבי ברכת חתנים דילפינן גם כן לחד מאן דאמר במקהלות ברכו ד' [עיין כתובות דף ז'], ואפילו הכי חתנים מן המנין, וכל שכן ברכה זו דקילא, דלכמה פוסקים מספר עשרה אינו מעכב כלל דיעבד...

כב. חדושי הגרי"ז - עניינים סימן ו

הגאון בעל ה"משנה ברורה" ז"ל (בשעה"צ סי' רי"ט סק"ז) כתב ללמוד דבברכת הודאה מצטרף המברך לעשרה, מברכת חתנים דחתן עצמו מצטרף, אולם נראה דתרי דינים נפרדים נינהו, דבברכת חתנים הוא דין בעצמה של ברכה שתיאמר בפני עשרה וכמו כל דבר שבקדושה, עיין בש"מ כתובות דף ז' ע"ב בשם הגאונים דמדמי לה, ולכן גם החתן מצטרף כיון דעכ"פ נאמרה הברכה בעשרה, אבל בברכת הודאה אינו דין בעצם הברכה, כ"א דהוא דין בהמצוה שיברך ויודה בפני עשרה וכמו דילפינן מוירוממוהו בקהל עם, הרי דהוא זה דינא שתהא ההודאה בפני קהל עם, וי"ל דלענין זה אין המברך עצמו מצטרף משום שהברכה וההודאה לא נאמרה בפני עשרה. ויש להביא ראיה לזה דבגמ' ברכות נ"ד קאמר דצריך גם ב' זקנים, ויליף לה מקרא דובמושב זקנים יהלוהו, ואפ"ה אינם מצטרפים לעשרה לדעת כמה ראשונים, הרי דהוא דין שיברך ויודה בפני עשרה שהם עם.

כג. **מסכתות קטנות מסכת כלה פרק א הלכה א**
כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, מה נדה שלא טבלה אסורה לבעלה, אף כלה בלא ברכה אסורה לבעלה. ומניין לברכת חתנים מן התורה, שנאמר ויברכו את רבקה ויאמר לה אחותינו את היי לאלפי רבבה ויירש זרעך את שער שנאיו.

כד. **תוספות כתובות ז ע"ב**
שנאמר ויקח בועז עשרה אנשים - ובמסכת כלה דמייתי קרא דויברכו את רבקה (בראשית כד), איכא למימר דהתם ברכת אירוסין והכא ברכת נישואין.

כה. **פרקי דרבי אליעזר פרק טז**
וְאֶכְלוּ וְשָׁתוּ מִמִּשְׁתֵּה רַבְקָה, שְׁנַאָמַר [שם גד - נו] וַיֵּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עִמּוֹ, וַיֵּאמֶר אֶלְהֶם אֵל תֵּאֲחָרוּ אִתִּי. וְכַסְּתָן שֶׁהוּא עוֹמֵד וּמְבָרֵךְ אֶת הַכֹּלָה בְּחֻפְתָּהּ, כִּד עִמְדוּ וּבְרָכוּ אֶת רַבְקָה, שְׁנַאָמַר [שם ס] וַיְבָרְכוּ אֶת רַבְקָה וַיֵּאמְרוּ לָהּ וְגו'.

המנהג ביהודה

כו. כתובות ז ע"ב

תנו רבנן: "מברכין ברכת חתנים בבית חתנים. ר' יהודה אומר אף בבית האירוסין מברכין אותה." אמר אביי וביהודה שנו מפני שמתייחד עמה.

כז. חדושי הריטב"א כתובות ז ע"ב

וי"א שצריך לחזור ולברך בשעת הנישואין מפני אותן שלא היו באירוסין, שלא יתמהו כיצד נכנסת כלה לחופה בלא ברכה. ועוד דשעת נישואין דמיא למילתא אחריתי ולא גריעא מפנים חדשות כל ז'.

כח. ר"ן (על הרי"ף) מסכת כתובות דף ב עמוד א

ואסר לנו את הארוסות. מדרבנן שגזרו על הייחוד של פנויה ואף ארוסה לא התירו עד שתכנס לחופה ובברכה כדלקמן...

כט. שיטה מקובצת כתובות ז ע"ב

וכתבו תלמידי רבינו יונה ז"ל וז"ל וביהודה שנו מפני שמתייחד עמה מפרש בירושלמי [פ"א ה"ה] שבשעה שבאו בני יעקב לקבורת אביהם בא עשו לערער על מקום הקבורה וקם יהודה והרגו ואח"כ כשגברה ידו של עשו גזרו על יהודה שכל בתולה שתנשא מהם תבעל לסרדיוט תחילה ומפני זה היה מנהגם שהיה מתייחד החתן עם ארוסתו בשעת האירוסין וי"מ שלא היה בועל אותה דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה אלא מתוך שהיה מחבק ומנשק אותה היתה חיבה יתירה ביניהם וכשהיה בא הסרדיוט לבעול אותה לא היתה נבעלת אלא באונס...

ברכת אירוסין

ל. חדושי הרשב"א כתובות ז ע"ב

ונהגו לברך ברכת אירוסין אחר הקדושין ולא קודם הקדושין ואף על פי שאמרו (פסחים ז' ב') כל המצוות כולן מברך עליהם עובר לעשייתן שאני הכא דילמא הדרי בהו כיון שהדבר תלוי ברצון שניהם, ועוד שבכל המצוות לפי שמזכירין עשיית המצוה מברכין עובר לעשייתה אבל כאן הרי אין מברכין אשר קדשנו לקדש את האשה וכיון שאין מזכירין עשיית המצוה אין צריך לברך עובר לעשייתן. רבינו נ"ר.

לא. רא"ש כתובות אי"ב

יש מקשין על נוסח ברכה זו למה אין מברכין "אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש את האשה"! ועוד היכן מצינו ברכה כזאת שמברכין על מה שאסר לנו הקב"ה, והלא אין אנו מברכין שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוט! ועוד מה ענין להזכיר עריות בכאן? ועוד מה לנו להזכיר חופה בכאן, כיון שמברכין ברכת ארוסין בבית האירוסין ובלא חופה?

ונ"ל כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה, כי פריה ורביה היינו קיום המצוה, ואם לקח פלגש וקיים פריה ורביה אינו מחוייב לקדש אשה... **וברכה זו נתקנה לתת שבח להקב"ה** אשר קדשנו במצותיו והבדילנו מן העמים וצונו לקדש אשה המותרת לנו ולא אחת מן העריות. והזכירו בו איסור ארוסות והיתר נשואות בחופה וקידושין שלא יטעה אדם לומר שהברכה של קידושין נתקנה להתירה לו, לכך הזכירו חופה לומר דדוקא ברכת חופה היא המתרת הכלה. ולהכי נמי הקדימו חופה לקידושין לומר "והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה שאחר ברכת הקידושין."

לב. ר"ן (על הרי"ף) מסכת כתובות דף ב.:-

ואם תאמר היכן מצינו ברכה כגון זו שמברכין על האסור, והלא אין מברכין שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוט! ועוד מה [ענין להזכיר בברכה זו עריות! ועוד למה] אין מברכין במטבע קצר "אשר קדשנו על הקדושין" כשם שמברכין על כל המצוות במטבע קצר על

המילה ועל השחיטה? י"ל דודאי אין ברכה זו ברכת המצוה ממש, שא"א לברך כפי מה שראוי בברכת המצות שאין לברך בשעת קדושין "אשר קדשנו וצונו על הקדושין" משום **דאין מברכין על מצוה שאין עשייתה גמר מלאכתה כי הא דאכתי מיחסרה מסירה לחופה...**

לג. **רשב"א, כתובות ז:**

והתיר לנו את הנשואות. כלומר הנשואות לנו, ור"ת ז"ל היה גורס "והתיר לנו הנשואות לנו", והגאון ז"ל לא היה גורס הנשואות כלל אלא "אסר לנו את הארוסות והתיר לנו ע"י חופה וקידושין" כלומר התיר לנו ע"י חופה.

לד. **רב האי גאון, מובא בשטמ"ק כתובות ז:**

כיון דבקידושין קיימינן השתא בעי למיגמר בקידושין א"נ משום דחופה עיקר כדקיי"ל דחופה גומרת הוא דמדכרינן לה בקמייתא.

לה. **ריטב"א, כתובות ז:**

וי"ל דה"ק: שהתיר לנו נשואותינו על ידי חופה וקידושין שקדמו לה, וסמכינן חופה לנשואין כי היא עושה נשואין. וי"א דגרסינן "על ידי חופה בקידושין" כי כן נתקנה, ומפני שהיו אומרים בקידושין בבי"ת רפויה הוחלף להם בוא"ו ואמרו וקידושין, וכל זה דחוק שלא לצורך.

לו. **חדושי הריטב"א כתובות ז ע"ב**

ועיקר החתימה בא"י מקדש ישראל ותו לא, וכן הוא עיקר הנוסחאות, וכן גירסת הרמב"ם והגאונים ז"ל, ויש גורסים מקדש ישראל ע"י חופה וקדושין, ולא נהירא, דכיון דמדכרינן בברכה זו קדושת איסור עריות, ויש בישראל עוד כמה קדושות, אין לפרוט ולומר אשר קדשנו ע"י חופה וקדושין בלבד, וכן כתב רבינו האי גאון ז"ל בתשובה, גמרא היא בהדיא ברוך מקדש ישראל וכן מנהג בשתי ישיבות מימות חכמים הראשונים עד עכשיו, ותוספת זה שאתם מוסיפין גרעון הוא שאין קדושת ישראל תלויה בכך ויש לכם לחזור להלכה ולמנהגינו בהסכמת הכל ע"כ, וכן העידו משמו של הרי"ף ז"ל שהיה כתוב בהלכותיו מכתב ידו מקדש ישראל ע"י חופה וקידושין, ואח"כ מחק ותיקן מקדש ישראל בלחוד.

לז. **מהרש"א [חדושי אגדות] כתובות ז ע"ב**

ומסיים בה דבכל זה מקדש עמו כו' בגדר הערוה, א"נ שיש לפרש דמסיים בה הכי ע"פ מ"ש בכמה דוכתין דמיון ישראל לגבני הקב"ה **כאשה לבעלה וז"ש דהוא מקדש לו ג"כ עמו ישראל בדוגמא זו בקדושין שהיא נתינת התורה כמ"ש אל תקרי מורשה אלא מאורסה ובחופה הוא יחוד שכינתו במקדש עמנו וכמו שדרשו ביום חתונתו זה מתן תורה וביום שמחת לבו זה יום שנתחנך המשכן ודו"ק:**